

OPINIE SEPARATĂ

expusă în temeiul art.27 alin.(5) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art.67 din Codul jurisdicției constituționale

Nu pot fi de acord cu soluția adoptată de Curtea Constituțională, prin Hotărârea nr.12 din 4 iunie 2013, de a declara neconstituțională **Legea nr.192 din 12 iulie 2012** (interzicerea simbolurilor comuniste și a promovării ideologiilor totalitare). Îmi sprijin decizia, în special, pe **rațiunea Legii nr.192 din 12 iulie 2012**. În opinia mea, constatările colegilor mei, potrivit cărora legislația nu este suficient de previzibilă în aplicarea sa, nu pot reprezenta în sine, în această situație particulară ce face obiectul sesizării, un substrat suficient pentru a ajunge la concluzia că legislația nu corespunde criteriilor de accesibilitate, claritate și previzibilitate. Consider că ambiguitățile de interpretare a normelor legale pot fi soluționate de către legiuitor, motiv pentru care ar fi fost suficientă formularea unei *adrese* către Parlament.

RAȚIUNEA LEGII NR. 192 DIN 12 IULIE 2012

Adoptarea Legii nr.192 din 12 iulie 2012 are ca izvor de drept Hotărârea Parlamentului nr.191 din 12 iulie 2012 privind examinarea istorică și politico-juridică a regimului comunist totalitar al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, care conține următoarele prevederi:

Art. 1. – În baza Raportului privind aprecierea istorică și politico-juridică a regimului comunist totalitar din Republica Moldova, elaborat de **Comisia pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova, constituită prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.165-V din 14 ianuarie 2010:**

1. Se condamnă regimul comunist totalitar din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească care a comis crime împotriva umanității.

2. Se interzice **utilizarea pe teritoriul Republicii Moldova în scopuri politice și de propagandă a simbolurilor regimului comunist totalitar** (secera și ciocanul și orice suport cu aceste simboluri), precum și promovarea ideologiilor totalitare.

Deși fără putere normativă, Hotărârea Parlamentului nr.191 este un act juridic, ce conține dispoziții cu caracter politic, care ulterior au fost dezvoltate în norme de drept conținute în Legea nr.192 din 12 iulie 2012. Hotărârea Parlamentului nr.191 este în vigoare, fiind exceptată de la controlul constituționalității prin [Decizia Curții Constituționale nr.30a din 04.10.2012](#). În decizia respectivă, Curtea a reținut următoarele:

„[...] aprecierea politică și istorică a regimului comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească excede domeniului său legal de competență și nu poate reprezenta o problemă de constituționalitate pe care

OPINIA SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI ALEXANDRU TĂNASE
LA HCC NR. 12 DIN 4 IUNIE 2013 (INTERZICEREA SIMBOLURILOR COMUNISTE
ȘI A PROMOVĂRII IDEOLOGIILOR TOTALITARE)

Curtea Constituțională, la cerere, să o poată tranșa prin raportare la normele și principiile fundamentale.”

Fiind pus la baza adoptării Hotărârii Parlamentului nr.191, Raportul Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova privind aprecierea istorică și politico-juridică a regimului comunist totalitar din Republica Moldova a obținut valoarea unui act oficial, acceptat de Parlamentul Republicii Moldova. [Comisia a fost constituită prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 165-V din 14 ianuarie 2010, Comisia a efectuat o inventariere a crimelor, ororilor, atrocităților, abuzurilor și nedreptăților comise de regimul comunist totalitar între anii '20 și '90 ai secolului XX.]

În Raportul său, Comisia a recomandat condamnarea oficială a regimului comunist totalitar din RASS Moldovenească și RSSM drept unul care a comis acte de genocid și crime împotriva umanității, prin teroare în masă, represiune politică, foamete organizată, deportări, violarea demnității umane și a drepturilor fundamentale ale omului.

În concluzie, atât timp cât Hotărârea Parlamentului nr.191 din 12 iulie 2012 este valabilă, Parlamentul deține un mandat politic să dezvolte în norme recomandările cuprinse în Raportul Comisiei speciale privind aprecierea istorică și politico-juridică a regimului comunist totalitar din Republica Moldova.

Nu pot fi de acord cu afirmația autorilor sesizării că responsabilitatea pentru crimele comise în perioada comunistă (*represiunile fizice, persecutarea judiciară pentru opiniile sau convingerile politice și religioase, deznaționalizarea etc.*) revine exclusiv persoanelor care le-au comis, și nu sistemului propriu-zis, care a utilizat simbolurile secera și ciocanul. **Consider că răspunderea este una solidară, atât a sistemului totalitar, cât și a persoanelor care au fost instrumentele acestui sistem. Sancțiunea pentru crimele comise de sistemul totalitar ar consta în interzicerea simbolicii folosite de acesta, pe când eliminarea din viața publică a persoanelor care au comis nemijlocit aceste crime ar fi posibilă prin adoptarea unei legi a lustrației, pentru a preîntâmpina accesul acestora la funcții de stat.**

CONTEXTUL ISTORIC PARTICULAR AL REPUBLICII MOLDOVA

În cazul Republicii Moldova, problema simbolicii comuniste nu poate fi tratată *in abstractio*, în afara contextului istoric și social în care aceste simboluri au ajuns a fi cunoscute de către populația țării noastre. În sprijinul acestui punct de vedere vine următorul fapt: **chiar și după 22 de**

OPINIA SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI ALEXANDRU TĂNASE
LA HCC NR. 12 DIN 4 Iunie 2013 (INTERZICEREA SIMBOLURILOR COMUNISTE
ȘI A PROMOVĂRII IDEOLOGILOR TOTALITARE)

ani de independență, societatea moldovenească rămâne a fi marcată de așa-numitul sindrom *post-imperial*, care se manifestă, în special, prin ancorarea în trecutul sovietic totalitar.

Această ancorare se datorează inclusiv faptului că simbolica fostei URSS este utilizată în scopuri politice în statul independent Republica Moldova. Consider că utilizarea în scopuri politice a simbolicii comuniste creează o confuzie la nivelul electoratului în ceea ce ține de valorile cu adevărat democratice și acele valori cu care mulți dintre actualii cetățeni moldoveni au crescut în URSS. **Am convingerea că cei care utilizează simbolurile comuniste urmăresc scopul de a întreține în ochii alegătorilor o confuzie între simbolurile sovietice și simbolurile propriului partid.** Orice observator independent poate confunda vizual simbolurile PCRM cu simbolurile URSS. De altfel, aceasta este și opinia heraldistului de stat al Republicii Moldova, doctorului în istorie, dl Silviu Tabac.

În Republica Moldova, în special, din cauza atrocităților și crimelor comise de regimul comunist totalitar, **legătura între simbol și ideologia comunistă totalitară nu s-a îndepărtat**, iar utilizarea simbolului de către Partidul Comuniștilor din Republica Moldova induce ideea de continuitate între acestea și sprijinul pentru conducerea comunistă totalitară. Adăugarea unei cărți pe steagul roșu cu seceră și ciocan, combinată cu atitudinea acestui partid față de trecutul sovietic totalitar și atitudinea lor față de anumite valori democratice, nu este suficientă pentru a îndepărta confuzia care se face între vechiul regim și ceea ce este și ce își propune să facă și să fie PCRM.

Un detaliu care nu poate fi ignorat constă în utilizarea simbolului seceră și ciocanul de către regimul anticonstițional instaurat în teritoriile moldovenești ocupate în stânga râului Nistru (așa-numita Republică Moldovenească Nistreană), detaliu remarcat, de altfel, și de Comisia de la Veneția.

Consider că utilizarea în scopuri politice de către un partid, care luptă pentru putere în Republica Moldova, a unei simbolici identice grafic cu cea a unui regim care subminează statul Republica Moldova este inadmisibilă. Mai mult ca atât, consider că orice simbol ce ar consta într-o reprezentare exactă a simbolurilor folosite de regimul separatist din stânga râului Nistru trebuie să fie considerate contrare ordinii publice pe teritoriul Republicii Moldova.

OPINIA SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI ALEXANDRU TĂNASE
LA HCC NR. 12 DIN 4 IUNIE 2013 (INTERZICEREA SIMBOLURILOR COMUNISTE
ȘI A PROMOVĂRII IDEOLOGIILOR TOTALITARE)

Potrivit opiniei expertului în heraldică, dl Silviu Tabac, secera și ciocanul, ca *emblemă națională*, se asociază în opinia publică cu: URSS, RSFSR, "organele sovietice", "omul sovietic", "poporul sovietic". Ca *emblemă corporativă*, secera și ciocanul se asociază cu PC(b)R, PCUS, PCR, "toți comuniștii din lume până la căderea URSS", Armata Roșie, Armata Sovietică.

Inter alia, legătura morală și ideologică dintre PCR, în calitate de titular actual al simbolicii comuniste, și PC din RSSM (PCUS), în calitate de fost titular, poate fi ușor stabilită prin modificările operate la statutul PCR și înregistrate la Ministerul Justiției al Republicii Moldova la 4 aprilie 2008. În contextul dat este relevantă următoarea modificare:

„[...] *Partidul Comuniștilor din Republica Moldova este succesor de drept, moștenitor al ideilor și tradițiilor Partidului Comunist al Moldovei.*”

Elementul care la ora actuală simbolizează legătură morală și ideologică dintre aceste două entități (PCR și PC al RSSM) constituie simbolul lor comun – secera și ciocanul, în reprezentare grafică identică, trase ca la indigo.

Sunt de părerea că Parlamentul Republicii Moldova are un mandat politic pentru a interzice sau chiar institui sancțiuni legale pentru utilizarea anumitor simboluri sau promovarea anumitor ideologii totalitare și/sau extremiste, chiar dacă aceste sancțiuni ar presupune o anumită ingerință. În cazul Republicii Moldova, această ingerință ar fi justificată prin contextul istoric specific și asocierile pe care le trezesc simbolurile secera și ciocanul în percepția publică (vezi Raportul Comisiei speciale privind aprecierea istorică și politico-juridică a regimului comunist totalitar din Republica Moldova).

Este evident că simbolurile care pot fi percepute de public ca fiind contrare ordinii publice sau bunelor moravuri nu sunt aceleași în toate statele, în special din motive lingvistice, istorice, sociale sau culturale. În consecință, pentru aprecierea necesității și proporționalității măsurilor aplicate, trebuie luate în considerare nu numai împrejurările comune tuturor statelor, ci și împrejurările speciale ale fiecărui stat, în speță cele ale Republicii Moldova.

În sprijinul acestor concluzii vine Hotărârea CEDO în cazul *Peta Deutschland v. Germania din 8 noiembrie 2012* (cererea nr.43481/09). În această cauză, Curtea Europeană a examinat dacă interdicția emisă de

OPINIA SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI ALEXANDRU TĂNASE
LA HCC NR. 12 DIN 4 Iunie 2013 (INTERZICEREA SIMBOLURILOR COMUNISTE
ȘI A PROMOVĂRII IDEOLOGIELOR TOTALITARE)

către instanțele de judecată germane împotriva afișului organizației pentru protecția drepturilor animalelor ce evoca Holocaustul a fost legitimă. Cauza a vizat măsura de siguranță prin care s-a interzis organizației PETA, care militează pentru drepturile animalelor, de a publica un afiș ce reprezenta fotografii ale deținuților lagărelor de concentrare alături de fotografii ale adăposturilor de animale. **Curtea a constatat că referința la Holocaust trebuie privită în contextul specific al trecutului Germaniei.** În lumina acestei constatări, Curtea Federală Germană a confirmat hotărârile instanțelor de judecată germane, care au avut temeiuri suficiente pentru interzicerea publicării afișelor.

Curtea Europeană a considerat că faptele cauzei nu pot fi analizate în afara contextului istoric și social în care a avut loc exprimarea opiniei. Orice referință la Holocaust trebuie privită în contextul trecutului german. Curtea a fost de acord cu poziția Guvernului german care a declarat că este ținut de o obligație aparte față de evreii care locuiesc în Germania. În lumina acestor constatări, Curtea a statuat că instanțele de judecată germane au procedat corect adoptând măsura contestată.

La fel și în cazul Republicii Moldova orice referință făcută la simbolica comunistă nu poate fi privită în afara contextului istoric și al suferințelor pe care le-a suportat populația. Este de netăgăduit faptul că **toate crimele comise de regimurile totalitare se asociază cu anumite simboluri.** În cazul Republicii Moldova, aceste simboluri au fost în egală măsură svastica nazistă și secera și ciocanul. [Menționez că svastica nazistă este interzisă prin Legea privind contracararea activității extremiste.]

În această ordine de idei, **statul Republica Moldova are o obligație aparte față de persoanele care au avut de suferit în urma crimelor comise de fostul regim comunist.** Această obligație nu comportă doar un caracter material, dar în primul rând unul de ordin moral. Un element indispensabil al reparației morale îl constituie eliminarea din spațiul public a simbolurilor care provoacă suferință psihică.

Dacă ar fi să punem în balanță dreptul la reparație morală al sutelor de mii de moldoveni care au avut de suferit în regimul sovietic și dreptul PCRМ de a folosi simbolurile secera și ciocanul ca simbol electoral, în mod cert, ar trebui să se dea prioritate celor dintâi. Consider că PCRМ ar putea să recurgă cu ușurință la alt simbol electoral (caracteristic partidelor de stânga), spre deosebire de persoanele care au avut de suferit în regimul totalitar comunist, care nu vor putea elimina niciodată din memorie suferințele asociate cu simbolul secera și ciocanul.

OPINIA SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI ALEXANDRU TĂNASE
LA HCC NR. 12 DIN 4 Iunie 2013 (INTERZICEREA SIMBOLURILOR COMUNISTE
ȘI A PROMOVĂRII IDEOLOGILOR TOTALITARE)

Nu pot fi de acord nici cu încercările autorilor sesizării de a acredita ideea că Legea nr.192 are ca scop **limitarea drepturilor politice ale PCR**. Este de reținut faptul că **Legea nr.192 nu a interzis denumirea de „comunist”, la fel cum nu a impus alte convingeri electoratului PCR**. Norma de drept impusă prin Legea nr.192 reprezintă o infimă compensație morală pentru succesorii victimelor regimului comunist totalitar, precum și un prilej de însănătoșire morală a spațiului public.

În condițiile în care o bună parte a populației Republicii Moldova suportă consecințele represiunilor politice și ale fenomenului „memoriei traumatizate”, procesul de edificare a unui stat independent nu poate fi finalizat decât prin scoaterea în afara legii a simbolisticii care promovează perpetuarea modelului regimului sovietic. Reabilitarea victimelor regimului comunist totalitar nu poate avea loc atât timp, cât simbolica defunctului regim, care era prezentă nu doar pe stema de stat a URSS, ci și pe emblema PC(b), a NKVD-ului și a altor structuri de forță, conducerea cărora se face responsabilă de comiterea actelor de genocid și de crime împotriva umanității, este utilizată în scopuri politice.

Consider necesar a invoca experiența Ungariei în soluționarea problemei utilizării în public a simbolurilor comuniste și naziste.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut pe rol cazuri privind afișarea unui simbol asociat cu o mișcare sau cu o entitate politică în contextul articolului 10 din Convenție, și anume: *Vajnai v. Ungaria* (dosarul nr.33629/06), hotărârea din 8 iulie 2008; *Fratanolo v. Ungaria* (dosarul nr.29459/10), hotărârea din 3 noiembrie 2011, și *Faber v. Ungaria* (dosarul nr.40721/08), hotărârea din 24 iulie 2012.

Ca rezultat al acestor condamnări la CEDO, la **19 februarie 2013**, Curtea Constituțională a Ungariei a declarat neconstituțională interdicția privind utilizarea simbolurilor regimurilor totalitare fasciste și comuniste, deoarece era prea generală.

La **23 aprilie 2013** Parlamentul Ungariei a adoptat o nouă lege, prin care, ținând cont de constatările Curții Constituționale, a interzis utilizarea în public a simbolurilor comuniste și naziste.

Cu regret, deși putea să o facă, anticipând hotărârea Curții Constituționale, cel puțin după comunicarea la 11 martie 2013 a opiniei *Amicus Curiae* comune a Comisiei de la Veneția și OSCE/BIDDO,

OPINIA SEPARATĂ A JUDECĂTORULUI ALEXANDRU TĂNASE
LA HCC NR. 12 DIN 4 IUNIE 2013 (INTERZICEREA SIMBOLURILOR COMUNISTE
ȘI A PROMOVĂRII IDEOLOGIILOR TOTALITARE)

Parlamentul timp de aproape trei luni a omis șansa de a remedia deficiențele semnalate de aceste instituții referitoare la prevederile legii.

Consider că Parlamentul Republicii Moldova are obligația de a reveni la acest subiect cu noi reglementări care ar ține cont de lacunele constatate prin Hotărârea Curții Constituționale din 4 iunie 2013 și de recomandările expuse în *Amicus Curiae* comun al Comisiei de la Veneția și OSCE/BIDD0 privind compatibilitatea cu standardele europene a Legii nr.192 din 12 iulie 2012 privind utilizarea simbolurilor regimului comunist totalitar și promovarea ideologiilor totalitare, adoptat în cadrul celei de-a 94-a Sesiuni Plenare din 8-9 martie 2013.

Alexandru TĂNASE
Judecător al Curții Constituționale

4 iunie 2013